Meg vallom, hogy szépségét
Szerettem hajdan ékes termetét,
de már utállom képét
Minervátúl meg-öszitett fejét:
Rémülés tsak tekintete
bé-rántzolt artzolatjának,
kész halál nézése rút homlokának;
bototskán függő tetemit
Ah! hogy szeressem fonnyatt ajakit.

Szájában tsak egy pár foga
Még a híg ételt is alig rágja,
Nem bírván áll-kaptzáját
bé-bé szivgatja pittyett ajakát,
rántzos borozdák lepik el
mélyen bé-horpatt artzáját;
le-húzza a vénség görbe derekát;
mellyére függesztvén fejét,
ingó térgyérül eszi ebédgyét,

Egész nap házába morog,
bűdös gyomra rothadástól korog,
ha Neptunus eszébe jut,
páltzát fog 's tántorogva hozzám fut
ha hallya édes szavamat,
nevetve tetzeti magát,
érezvén haragomat, feni két fogát;
ha meg-vetem szerelmét,
tátott szájába tsordítja könyvét.

Mint ama tolvaj Hárpia
Szünet nélkül szerelmemet vijja
addig tőle nem-nyughatok,
még hozzá jó kedvet nem mutatok,
Ah Amor! mentsd-meg szívemet
illy fertelmes Fúriától,
inkább Vulcanushoz vond-el nyakamtól.
Ah kéméld reá nyíladat
és add halálnak e' vén tzélodat.[1]

Közli: GÁLOS REZŐS.

REVICZKY GYULA LEVELE ARANY JÁNOSHOZ ÉS HUSZONEGY MUTATÓBA KÜLDÖTT VERSE.

Reviczky Gyula, a «modern» magyar líra egyik őse, szívvel-lélekkel híve, bámulója volt Arany Jánosnak. Humoráról tanulmányt írt, balladáiból németre fordított, s alig van esztétikai dolgozata, amelyben ne említené, ne idézné mesterét. A nyugtalan vérű, révbe vágyó fiatal költőnek eszményképe volt a csöndes, lehiggadt, bölcs Arany. Költői, emberi magatartását, önérzetes szerénységét teljes mértékben méltányolta. Érthető, ha korán keres hozzá

[1] V. ö. a *Vénus* c. költeménnyel (IK. 1914. 471. l.), amelyben Medusát Venus is Vulcanusnak szánja. — A *Tsallóközi Ódák és Énekek*ben az az utolsó szó *szatyrodat*.

kapcsolatot. Mikor a szülei, rokoni környezettől végleg elszakadva, Pesten nyomorog, el akar látogatni *Toldi* költőjéhez. De Arany nem szerette az új poézist, az volt a híre, hogy nem fogad, s a félénkségig szemérmes, rátarti ifjú eláll szándékától. Aztán mikor egy esztendő mulva nyomora elől Dentára menekül nevelőnek, mégis fölkeresi bálványozott költőjét levélben, s huszonegy versét mellékeli, bírálatát kérve.[1] A 21 költemény címe a következő: *Epigon* (1874), *Utolsó vágy* (1874), *Csevegések* (I—II., 1874), *Falusi dal* (1875), *Egy fiúnak* (1875), *Őszi dalt irok* (1874), *Mikor húsz éves lettem* (1875 ápr. 9.), *Donna Diana* (1875), *Egy imakönyvhöz* (1873 vagy 1875), *Karácsonkor* (1874), *Juventus ventus* (1875), *Ideális percek* (Szivemből téptem ... Szép s ifjú volt ... Tudnék bár ... Zeneszót hoz ... Kérlek, ne zengjetek ... [1874]), *Árva fiú* (1874), *Est deus in nobis* (1875), *A hársfa regéje* (1875), *A filiszterekhez* (1875), *Bábel* (1874), *Május elsején* (1875), *Beh furcsa* (1875), *Mea culpa* (1875), *Sátán* (1874).

E kézirat fő érdekessége, hogy bepillantást enged a fiatal Reviczky műhelyébe. Egy-két java alkotásának első vagy komolyabb fogalmazását is megtalálhatjuk itten. (Pl. *Imakönyvem.*) Selejtes rigmusok közt szép sorokra, strófákra, majdnem egészen kész értékes versre is bukkanunk. Egészen közelről láthatjuk a szárnyait javában bontogató, nem a *tehetség*, hanem a *lángelme* pályájára vágyó, nagybecsvágyú poétát.

Íme, az Arany Jánoshoz írt levél:

Kegyelmes uram!

Haboznak-e a folyók és patakok, mikor a végtelen tenger ölébe sietnek? Haboznak-e az ájtatos hívek, mikor a pompás dóm hallgatag félhomályát felkeresik, hogy imájuk által zaklatott szívüket megkönnyítsék? Miért habozzak én, a névtelen patak, az ájtatos, nehéz szívű hívő, ha vágyódó lelkem hazánk legnagyobb költője felé sóvárog, (mily bitang ez a név!),[2] hogy legalább ruhája szegélyének érintése által meggyógyuljak?...

Nem habozom többé, mert tudom, hogy jól cselekszem akkor, ha a szív szavára hallgatok. Apai áldásommal útnak eresztem szerelmes gyermekeimet. Útnak eresztem ahhoz a jó és fenkölt szellemű bácsihoz, ki bizonyára nem fogja őket magától eltaszitani, sőt, ha szépen és ildomosan viselik magukat, tán még egy pár nyájas szót is beszél velük.

[1] A levelet és a verseket az Akadémia kézirattára őrzi. (V. ö. *Arany János levelezésének címjegyzéke.* A M. T. Akadémia kiadása. 1899. 415. l.) Az anyagot eredeti helyesírással közöltük. A szöveg jól olvasható, csak a pont és a vessző hozza gyakran zavarba az olvasót; a pont Reviczkynél többször rövid vesszőnek tetszik, pedig szemlátomást nem annak szánta. — A versek, mint Reviczky említi, nagyrészt már megjelentek lapokban, levele előtt. Néhányat megtaláltunk az Uj Időkben. Reviczky sokat simítgatott a költeményein, később változtathatott az Aranynak megküldötteken is. (Pl. a *Donna Diana* c. vers, levele után néhány hétre, módosított első strófával jelenik meg az Uj Időkben, 1876. febr. 5.) A kéziratnak a versek végső formájával való összevetésében Reviczkynek még életében kiadott kötetét használtuk *(Ifjuságom*, 1883*)*, valamint a Koroda Pál gondozásában megjelent *Összes költeményei* három kiadását. (1895., 1900., 1911.) Azokat a szavakat, melyek a végső fogalmazásban megváltoztak vagy módosultak, stb., *dűlt* betűvel, az eltéréseket a jegyzetben közöltük.

[2] V. ö. Az ember... a *költő* (mily bitang ez a név!) stb. Arany: *Dante.*

Menjetek, kedves gyermekeim! s ne legyetek oly félénkek. Tárjátok ki annak a jó bácsinak egész bizalommal sziveteket és kérjétek összetett kezekkel az ő áldását! Apátok is szól nevetekben.

Valóban, kegyelmes uram, sokat kérek!

Közeledik a karácson. A jó gyermekeknek ajándékot hoz a kis Jézuska, s én ajándéktalanul maradjak mint tavaly?

Sokat kérek, nagyon sokat! Tegyen boldoggá, kegyelmes uram, olvassa el, ha lehet, két év alatt irt, a lapokban (egy pár kivételével) elszórva megjelent ide mellékelt verseimet!

Kimondhatatlanul drága karácsoni ajándék lesz számomra, ha a magyar Homér fogja nekem mondani: «Fiam, ugy volt az a világ kezdete óta! Te se tégy másképp! Haladj tovább azon az ösvényen, melyre sorsod s talán maguk az istenek vezettek. Amen!»

Az apa is atyai áldását kéri!

Denta, 1875. decz. 7. Legmélyebb hódolattal

Reviczky Gyula

Nem tudni, válaszolt-e Reviczkynek Arany. Nincs semmi nyoma. Mégis valószínű, hogy a válasz elmaradt. Reviczky annyira nagyra volt mesterével, hogy pár sornyi, sőt kedvezőtlen vélemény is esemény lett volna számára, s arról leveleiben olvasnunk kellene. Ha az elfoglalt, betegeskedő Aranyt rossz kedvében találta a küldemény, néhány más oka is lehetett rá, hogy ne válaszoljon, esetleg halogassa a választ, aztán végkép megfeledkezzék róla. Hiszen Madách remekét is félretette jó időre, az első rövid, kedvezőtlen benyomás miatt. Reviczkyvel szemben egyéb is gátolhatta. Könnyekig megható, hogy a fiatal költő, túlbuzgalmában, milyen ügyetlenül közeledik Aranyhoz. Azt mondhatnók: ajtóstul rohan be hozzá. *Kegyelmes*nek szólítja, őt, aki annyira fázott minden titulustól, kitüntetéstől! Nehéz elgondolni, hogy az elökelő származású Reviczkynek hogyan juthatott eszébe ez a cím. Valószínűleg zaklatott életéből magyarázhatjuk tájékozatlanságát. Nemrég a nyomor legmélyén járt, csavargó-életet élt Budapesten, már-már egészen elvadult a társadalomtól, a mellett lázas álmai vannak elképzelt fényes jövőjéről, s alázat és nagyzási hóbort végletei közt vergődik. Most végre, két évre, meleg, biztos fészekbe jut Dentán, imádottja közelében. Az ilyen regényes sorsú, kiszámíthatatlan kedélyű emberrel könnyen megesik, hogy nem tudja, kit milyen cím illet meg. Lehet az is, hogy az Aranyt ért királyi kitüntetést érezte a kegyelmesi méltósággal együtt járónak. A mellett Arany mint halhatatlan költő, a »magyar Homér«, hazánk legnagyobb költője állt előtte, a szerénységében, a zöld titánok acsarkodásai ellenére félelmetes tekintélyű lángész, s Reviczky áradozva, érzelgős hangon, a gyermek gügyögő nyelvén ír a jó Arany »bácsinak«, úgy, ahogy a Gondviselésnek szokás. Az sem szerencsés ötlete, hogy már szinte előre megfogalmazza Arany ítéletét s ámennel pecsételi meg. Mindjárt az első verséhez Aranytól választ jeligét (*A dalnok búja* c. verséből), s a vers elején Ossiánt emlegeti, nyilván kedveskedésből, Arany *Összel* c. versére gondolva. De milyen nyakatekert módon írja le! *Ósján!* Ha elolvasta, bizonyára finomkodásnak, divatos nyelvficamításnak vehette Arany, pedig Reviczky épen konzervativ hajlamait,

divatellenességét akarja hangsúlyozni. Az egész vers, bár könnyen pereg, elég mondvacsinált — »kadencia«, hogy Reviczky egyik szavával éljünk.

A versek nagy része később sem változott lényegesen. Lássuk a jelentékenyebb eltéréseket.

Egy imakönyvhöz[1].

Aranykötésben [2] imakönyvet
Hagyott rám örökül anyám.
Kis Jézus ingben, glóriában
Van a könyv első oldalán.
Sok év előtt egyik sarokba
Beirta jó anyám nevét.
Lehajtom a betükre főmet,
Hogy felidézzem szellemét.

Mint kis fiú, alig emlékszem,
Csak egyszer, halva[3] láttam őt.
Tavasz volt ép, a kedves ákácz
Virágozott a ház előtt.
A lemenő nap fénysugára
Reszketett ajkán, zárt szemén.
Apám *egy sutba csöndesen sirt,*
De hangosan zokogtam én.[4]

Elnézem a fakó betüket
S a könyvnek sárga lapjait.
Alig olvashatók; — szivemben
Ép ilyen halovány a hit,[5]
Kék selyemszállal összekötve
Egy fürtöm is még benne van.
Aranyhajú gyermekkorombul
Eltünt a többi nyomtalan.[6]

Itt egy darab leirt imádság
S anyám levágott szöghaja.
Amott[7] egy szentnek vézna képe
S egy régi, halvány Mária.
Mind összetépve, mint szivemben
A boldogság és szeretet.[8]
Sokszor szeretnék sirni, hogyha
Nem szégyelném a könnyeket.

Felütöm a szent Miatyankot;
Két kezem összekulcsolom.
S eljő a megadás szivembe:
Hiszek megint s imádkozom.
Imádkozzék az árva gyermek,
Kit jó mamája elhagyott.[9]
Uristen! én nem zugolódom;
Legyen a Te akaratod.

S neked anyám, el sem panaszlom,
Hogy mennyi bánat szállt reám.
Hisz én nyugalmat nem kerestem;
Vagy nyugalom a bün talán?....[10]
Türtem, reméltem, megalázva
Töltöm el ifju éltemet.
Megőrizém az imakönyvet
És a te szent emlékedet.[11]

(1873. vagy 1875.)

Benne van az *Ifjuságom*ban a jelzett változtatásokkal. Néhány szava, hangulata is emlékeztet Arany *Fiamnak* c. költeményére.

[1] Imakönyvem.

[2] Aranykötésü

[3] Nekem úgy tetszik, hogy csak [egyszer
Fehér ruhában...

[4] ...ott állt a ravatalnál
És velem együtt sirt szegény.

[5] Hogy elmosódtak a betük! Mily
Sárgák s kopottak e lapok.
Rég'volt, midőn ez imakönyvből
Még az anyám imádkozott.

[6] Van itt hajambul egy kevés.
Aranyos fürteimhez akkor
Nem illett még a szenvedés.

[7] Irott imádság töredéke
Mellett van az anyám haja,
Emitt

[8] Elnézem... Éppen így viselt meg
A sors azóta engemet.

[9] Az Úr imádságát ütöm fel
(Kisérőm a nehéz uton)
S vigasztalást vegyít a kínhoz
A te imád, óh Jézusom!
Imádság kell a szenvedőnek,
Akit a sors árván hagyott.

[10] Föl nem panaszlom a világnak,
Csak szellemednek, jó anyám,
Milyen kopár volt ifjuságom,
S hogy mennyi bánat szállt reám.

[11] Idegenek közt éltem én;
De azt a régi imakönyvet
S emléked szentül őrizém.

A filiszterekhez.

Hagyjatok hát![1] ha nem szerettek;
Én nem kereslek titeket.
Az eszme a Ti[2] *körötöknél*
Magasbra vonja lelkemet.[3]
Isten küldé *a szenvedést*[4] rám;
Ez kél s száll bennem untalan.[5]
A kit az Isten látogat meg,
Az nem lehet boldogtalan.

Mi bennem zakatol, az érzést
Nem érti senki köztetek.
Fölfogni eszméim világát,
Hitvány a'hoz a lelketek.
Bármennyit szenvedek, a bóldog
Mégis[6] csak én vagyok magam:
Ki egy világot hord szivében,
Az nem lehet boldogtalan.

Hogy sok a vágyam, ez a vétkem;
Ezért gunyoltok, jól tudom.
Csavargónak neveztek és hogy
Különcz vagyok s nincs modorom.
Daczolok én a félvilággal,
Nyomorgva büszkén, boldogan
S szemébe mondom a királynak,
Ó a szegény,[7] boldogtalan!

S mi minden válhatnék belölem?
Prókátor, orvos, pap, tanár...
Tán még miniszter is lehetnék
Vagy méltóságos hitkufár?
De az én vágyam a szabadság!
S e vágy órjás, határtalan.
A szabad sziv s a szabad elme
Ugy-e, hogy nem[8] boldogtalan?

Nem járok czifra társaságba[9]
S[10] nem *kérem a nagyok*[11] kegyét;
Ne gunyoljátok hát kabátom!
Hisz az tinéktek mit se vét.
Reményen, üdvöm, büszkeségem,
Egész lelkem dalomba' van.
Kit homlokán csókolt a múzsa,
Ugy-e, hogy nem[12] boldogtalan? —

A kikkel én szoktam beszélni,[13]
Mind *földöntuli*[14] szellemek.
A küzdelemben ök segitnek,
Szeretnek ők, mert értenek. —
Eget s földet velök bejárok
Dagadó szivvel, társtalan. —
Ki szellemekkel ismerős, az
Ugy-e, hogy nem[15] boldogtalan?

[1] Csak hagyjatok,

[2] Kihuzva: hitvány

[3] Én ugyse tartok véletek!
Nem kértem tőletek tanácsot,
Nem mondtam én, hogy szenvedek.

[4] e küzködést

[5] Imádság felsiró szavam.

[6] A vágyak mámorát, ez édes
Keservet ti nem érzitek.
Kétségimet hát mért közöljem
És álmimat tivéletek?...
Zokogva bár, de mégis érzem,
Boldog...

[7] Mert lelkem soha el nem madta,
S nem vettem példát rólatok;
Azért én a ti szemetekben
Czigányos és különcz vagyok.
Jó tudnom, hogy világotokban
Lelkem bitang és hontalan.
Ki hü marad az ideálhoz,
Az nem lehet...

[8] Hogy fölvihetném dolgomat,
Ha a jövöre volna gondom,
S szivemre venném sorsomat.
De jobb szabadnak lenni bármily
Szegényen és magánosan.
Ki nem szorult az emberekre,
Az nem lehet...

[9] Utálom a kufár világot

[10] Az *S* hiányzik.

[11] hajhászom nagyur

[12] Az nem lehet...

[13] Kik az én sorsommal törődnek,

[14] égi-légi

[15] Óh, szent gyönyör! óh, boldog élet!
Hogy én is szállhatok velek!
Egy szebb világ van ott! lakói
Jók s boldogok mindannyian.
Ki bizik tiszta szellemekben,
Az nem lehet...

Hagyjatok hát! *ha nem szerettek!*
Én nem kereslek titeket!
Hisz régi példa, hogy ökörszem
A sas barátja nem lehet.

Maradjatok Ti lenn a porban,
A mig én szállok magasan.
Ha köztetek kéne maradnom:[1]
Akkor volnék boldogtalan.

Megjelent az Uj Időkben (1875. julius 24.). Eltérések: 3. sor: *a T*: helyett: *hitvány;* 7. sor: *A kit* helyett: *S a kit;* 13. sor: *a boldog* helyett *i de boldog;* 32. sor: *Ugy-e hogy nem* helyett: *Soh'sem lehet;* 34. sor: *S nem kérem* helyett: *S utálom;* 44. sor helyett: *Ők értenek csak engemet;* 48. sor: *Ugy-e hogy nem* helyett: *Soh'sem lehet;* 55—56. sor: *A ki a sötétben botorkál, Az a szegény, boldogtalan!*

Megvan már az *Ifjuságom*-ban, a jegyzetekben közölt változtatásokkal.

Falusi dal.

Reviczky kihagyta gyüjteményeiből. Koroda is csak az *Összes költ.* III. kiadásába vette fel, az utolsó strófa nélkül. Ez a kéziratban így hangzik:

Mert kinek hite ép, csodás
S kunyhója, földje van;
Kinél a munka már szokás:
Erheti őt is nagy csapás,
De nem lehet boldogtalan.
(1875.)

Közli: VAJTHÓ LÁSZLÓ.

BERZSENYI-STRÓFÁK VÖRÖSMARTY IFJÚKORI VERSEI KÖZÖTT.

Vörösmarty költői kialakulása még ma sem egészen földerített problémája irodalmunk történetének. Gyulai életrajza gyönyörű képet adott a költőről, de még nincsen kiderítve, mennyire nevelték a kezdő Vörösmartyt olvasmányai, különösen a magyar költők. Köztudomású, hogy Faludi, Virág és Berzsenyi verseit forgatta a legtöbbször. Mióta Brisits Frigyes megtalálta és kiadta ismeretlen zsengéit, érdekesebb kép alakul fejlődéséről: kihangzanak belőlük iskolai olvasmányainak emlékei. Különösen érdekes módon bukkan elő úton-útfélen Horatius: részint az eredeti szövegek tükréül, részint mint Horatius költői világának nálunk körülbelül utolsó megszólamlásai. Horatius hatása mint szellemi áramlat és a költői nyelv nagyszerüsége hozta közel Vörösmarty szívéhez Berzsenyit. Horatiusnak közvetlen, vagy más magyar költők alkotásain átszűrődött hatását nyomozva Vörösmartyban, a *Kiadatlan költemények* 24. verse sem kerülhette el figyelmemet:

A ki keblében helyet ad te néktek,
A szerencsének letapodja kényjét.
Szíve hívségét soha semmi baj, szív
Törbe nem ejti.

[1] . . . Nem egy világból
Valók vagyunk mi, hagyjatok!
Angyal vagy ördög, nem tudom, de
A ti testvértek nem vagyok.

Közétek ugy se szállok én le:
Erőködéstek hasztalan.
Ha én is sorsotokra jutnék: